

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون
پروگرام ماسټری تفسیر و حدیث

امارت اسلامی افغانستان

وزارت تحصیلات عالی
معیشت امور علمی

کثرت کرايي ويني از ویدگاه قرآن

(رساله ماسټری)

محصل: دل آفا وقار

استاد رهنما: دکتور فضل هادی وزین

سال ۱۳۹۸ هـ ش - ۱۴۴۱ هـ ق

پوهنتون سلام

پوهنځی شریعات و قانون

پروگرام ماستری تفسیر و حدیث

دولت جمهوری اسلامی افغانستان

وزارت تحصیلات عالی

معینیت امور علمی

کثرت گرایی دینی از دیدگاه قرآن

(رساله ماستری)

محصل: دل آقا وقار

استاد رهنما: دکتور فضل هادی وزین

سال: 1398 هـ ش - 1441 هـ ق

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون

دبیارتمنت تفسیر و حدیث

بورده ماستری

تصدیق نامه

محترم دل آقا ولد رحمت گل ID: نمبر SH-MST-96-221 محصل دور چهارم تفسیر و حدیث که رساله ماستری خویش را زیر عنوان: کثرت گرای دینی از دیدگاه قرآن به روز پنجشنبه تاریخ ۱۱/۰۹/۱۴۰۰ هـ ش موفقانه دفاع نمود، و به اساس بررسی هیات تحکیم مستحق د ۸۶ (نمره په عدد) هشتاد و شش (نمره په حروفو) گردید.

موفقیت شان را از الله متعال خواهانیم.

اعضای هیات تحکیم:

ردیف	نام استاد	عضویت	امضاء
۱	استاد محمد نعیم جلیلی	عضو هیات	
۲	دکتور محمد اسماعیل لیبیب بلخی	عضو هیات	
۳	دکتور فضل الهادی وزین	استاد رهنما و رئیس جلسه دفاع	

..... معاون علمی

..... آمر بورده ماستری

خلاصه بحث

یکی از مباحث مهم دنیای معاصر در باب علم تفسیر و فلسفه دین، موضوع کثرت گرایی دینی است که در دهه های اخیر از منظر قرآن کریم نیز مورد بحث قرار گرفته است.

هنگامی که سخن از کثرت گرایی دینی به میان می آید، سوال اصلی این نیست که آیا چنین کثرتی در نفس الامر وجود دارد یا نه؛ زیرا کثرت بالفعل ادیان قابل انکار نیست؛ پس ما در این بحث به دنبال مسئله معرفتی دیگری، یعنی بهره مندی همزمان ادیان متکثر از حقیقت در قرآن هستیم. پلورالیسم در لغت به معنای کثرت گرایی و مقصود از آن در فلسفه دین، پذیرش حقانیت همزمان ادیان متعدد و مختلف است. طرف داران نظریه پلورالیسم برای اثبات مدعای شان، ظواهر برخی از آیات قرآن مجید را بدون در نظر داشت سیاق و سبب نزول آن، مورد استناد قرار داده اند تا از این طریق نظریه خود را هم خوان به آن جلوه دهند و برای آن در جوامع اسلامی جای باز کنند.

تحقیق حاضر تحت نام (کثرت گرایی دینی از دیدگاه قرآن) با روش توصیفی تحلیلی به شکل کتاب خانه ای در تطابق با روش تحقیق در تفسیر موضوعی، این موضوع را مورد بحث قرار داده و به این نتیجه رسیده است که حقانیت تنها منحصر به یک دین واحد در زمان واحد است، که بعد از بعثت پیامبر آخرالزمان به نبوت، حقانیت در انحصار دین مقدس اسلام بوده و استدلال قرآنی طرف داران این دیدگاه به دلیل عدم توجه به سیاق و سبب نزول آیات، ضعیف و مردود شمرده شده است.

چارچوب این بحث در ضمن یک مقدمه و سه فصل به انجام رسیده است: که فصل اول آن شامل مفاهیم و کلیات، فصل دوم آن شامل مباحث: کثرت در هستی و کثرت ادیان از نظر قرآن، ادعای قرآنی طرف داران این دیدگاه و فصل سوم آن شامل مباحث: تفاوت تعدد ادیان با حقانیت همزمان ادیان از منظر قرآن، موقف قرآن در رابطه به کفار و مشرکین، انحصار حقانیت در اسلام، شبهات وارده و رد بر آن، که با نتیجه گیری پیشنهادات و فهارس به پایان می رسد.

واژگان کلیدی: پلورالیسم، کثرت گرایی دینی، ادعای قرآنی و رد شبهات.

فهرست موضوعات

صفحات	موضوعات	شماره
1مقدمه	1
2-1 طرح مسئله تحقیق	2
2 اهمیت تحقیق	3
2 اسباب اختیار موضوع	4
3 سوالات تحقیق	5
3 پیشنهاد تحقیق	6
4-3 روش تحقیق	7
4 اهداف تحقیق	8
5-4 ضرورت تحقیق	9
5 مشکلات تحقیق	10
5 خطه و پلان تحقیق	11
6	فصل اول – مفاهیم و کلیات	12
6 مبحث اول – تعریف کثرت گرایی (پلورالیزم)	13
6 مطلب اول – معنی لغوی و اصطلاحی کثرت گرایی (پلورالیزم)	14
6 الف – معنی لغوی کثرت گرایی (پلورالیزم)	15
7 ب – معنی اصطلاحی کثرت گرایی (پلورالیزم)	16
9-8 مطلب دوم – کثرت گرایی دینی: (Religious Pluralism)	17
10 مبحث دوم – پیشینه تاریخی، ظهور و تطور کثرت گرایی دینی	18
10 مطلب اول – پیدایش اصطلاح کثرت گرایی	19
13-10 مطلب دوم – سیر تاریخی و تطور کثرت گرایی	20
14 مبحث سوم – انواع کثرت گرایی	21
14 مطلب اول – کثرت گرایی اجتماعی	22
15 مطلب دوم – کثرت گرایی سیاسی	23
18-16 مطلب سوم – کثرت گرایی دینی	24
19 مبحث چهارم – انواع کثرت گرایی دینی	25
19 مطلب اول – پلورالیزم دینی بر اساس تعدد ادیان حق	26
20-19 اول – تفکیک بین گوهر و صدف دین	27
21 ارزیابی و نقد	28
22 دوم – رحمت و هدایت و اسعۀ الهی	29
25-23 ارزیابی و نقد	30
26-25 مطلب دوم – پلورالیزم دینی بر اساس ادیان نا خالص	31
26 ارزیابی و نقد	32
26 الف – از منظر قرآن	33
28 -27 ب – تمثیل حق و باطل در آیه 17 سوره رعد	34
29 ج – از منظر عقلی	35
30 فصل دوم – تنوع و کثرت گرایی از نظر قرآن	36
32-30 مبحث اول – نظر قرآن در باره کثرت و تنوع در هستی	37

33	مبحث دوم - قرآن و تعدد ادیان	38
33	مطلب اول - ادیان الهی در قرآن	39
34	الف - اسلام	40
36-34	ب - یهودیت	41
39-37	ج - نصرانیت	42
40	د - صابئیت	43
41	مطلب دوم - اشاره به دهریت، شرک و بت پرستی در قرآن	44
43-41	الف - دهریت	45
43	ب - مشرکین یا بت پرستان در قرآن	46
44	الف - شرک در لغت و اصطلاح	47
44	ب - بت در لغت	48
45	ج - تاریخچه شرک و بت پرستی	49
46	مبحث سوم - ادعای قرآنی طرف داران کثرت گرائی دینی	50
46	مطلب اول - استدلال کثرت گرایان دینی به آیات صراط در قرآن کریم	51
46	فرع اول - ادعای مطرح شده از سوی کثرت گرایان دینی در محور این آیات	52
47	فرع دوم - پاسخ های داده شده به این ادعا	53
47	الف - کار برد نداشتن واژه «الصراط» به صورت جمع	54
48	ب - تنوین تفضیم نه تنکیر	55
48	ج - اضافه صراط به الله	56
48	د - معرفه بودن «الصراط» نظام تشریح و نکره بودن «صراط» نظام تکوین	57
49	ه - استعمال مشار الیه مفرد برای صراط	58
50-49	و - حدیث شریف درین مورد	59
50	مطلب دوم - استدلال کثرت گراها به آیات قرآنی که در آن لفظ فضل و انعام وجود دارد	60
50	فرع اول - ادعای کثرت گرایان با استناد به این آیات	61
50	فرع دوم - پاسخ داده شده به این ادعا	62
50	الف - فضل در لغت	63
51	ب - فضل در قرآن	64
53-51	ج - دیدگاه مفسران در مفهوم «فضل»	65
53	مطلب سوم - استدلال کثرت گراها به آیات قرآنی که در آن لفظ امة واحده آمده است	66
54	فرع اول - ادعاهای کثرت گراها با استناد به این آیات	67
55-54	فرع دوم - پاسخ های داده شده به این ادعا	68
56-55	مطلب چهارم - استدلال کثرت گراها به آیات قرآنی که در آن لفظ شرعه و منهاج آمده است	69
57	فرع اول - ادعای مطرح شده در این مورد از طرف کثرت گراها	70
62-57	فرع دوم - پاسخ به این ادعا	71
63	مبحث چهارم - استدلال کثرت گراها به آیاتی ظاهراً معیار نجات در آن ایمان دانسته شده، آیاتی که اکراه را در پذیرش دین رد می کند و پاسخ آن ها	72

63	مطلب اول – استدلال کثرت گراها به آیات قرآنی که ظاهراً معیار نجات در آن ایمان دانسته شده.....	73
63	فرع اول – ادعای مطرح شده از طرف کثرت گراها در این باب.....	74
69-64	فرع دوم – پاسخ های داده شده به این ادعا.....	75
69	مطلب دوم – استدلال کثرت گراه به آیات عدم اکراه در پذیرش دین.....	76
69	فرع اول – ادعای مطرح شده از طرف کثرت گراها.....	77
69	فرع دوم – پاسخ های داده شده به این ادعا.....	78
70	1- سبب نزول آیه (لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ).....	79
70	2- مفهوم‌شناسی لغوی و تفسیری آیه (لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ).....	80
73-71	3- نظریات مفسرین در این باره.....	81
76-73	4- توهم بین آیه (لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ) (آزادی عقیده) با ارتداد و (آزادی بیان)؟.....	82
78-76	5- ممنوعیت ارتداد حکمت و فلسفه ها.....	83
79-78	6- نتیجه گیری.....	84
79	مطلب سوم – استدلال کثرت گراها به آیاتی که دشنام به دین دیگران را رد می کند.....	85
79	فرع اول – ادعای مطرح شده از طرف کثرت گراها.....	86
81-80	فرع دوم – پاسخ های داده شده به این ادعا.....	87
82	فصل سوم – موقف قرآن در برابر کثرت گرائی دینی.....	88
82	مبحث اول – تفاوت تعدد ادیان با حقانیت همزمان ادیان از نظر قرآن.....	89
85-83	1- قرآن کتاب مهیمن.....	90
86-85	2- حکم کردن میان اهل کتاب با قانون اسلام.....	91
86	3- عدم ولایت شرعی اهل کتاب بر مسلمین.....	92
88-87	4- گرایش مسلمین به دین اهل کتاب ارتداد است.....	93
88	مبحث دوم – موقف قرآن در رابطه به ملحدان و مشرکان.....	94
90-88	مطلب اول – در رد الحاد.....	95
92-90	مطلب دوم – در رد شرک.....	96
92	مبحث سوم – در رد بر اهل کتاب.....	97
23-92	مطلب اول – نظر قرآن در رابطه به کفر یهود.....	98
94-93	مطلب دوم – نظر قرآن در رابطه به کفر نصرانی ها.....	99
95	مبحث چهارم – اسلام تنها دین حق برای بشریت است.....	100
95-95	مطلب اول – نظر قرآن در رابطه به رسالت جهانی پیامبر اکرم ﷺ.....	101
100-98	مطلب دوم – وجوب ایمان به رسالت پیامبر ﷺ.....	102
-100	مطلب سوم – قرآن آخرین کتاب الهی و وجوب ایمان به آن.....	103
104	مطلب چهارم – اسلام ناسخ همه ادیان است.....	104
-105		
107		

108	مبحث پنجم – شبهات وارده از طرف کثرت گراها و رد بر آن مستدل به آیات قرآن.....	105
108	مطلب اول – استدلال کثرت گراها به آیات اسلام در قرآن	106
108	فرع اول - ادعای کثرت گرایان در ذیل این آیات.....	107
-109	فرع دوم - پاسخ های داده شده به این ادعا.....	108
110		
111	مطلب دوم – استدلال کثرت گراها به آیات سوره کافرون.....	109
111	فرع اول - ادعای کثرت گرایان در ذیل این سوره.....	110
-111	فرع دوم - پاسخ های داده شده در باب این ادعا.....	111
112		
112	مطلب سوم – استدلال کثرت گراها به کثرت شاهدان در قیامت.....	112
-112	پاسخ های داده شده به این ادعا.....	113
113		
113	مطلب چهارم – استدلال کثرت گراها به موضوع پذیرش جزیه از اهل کتاب.....	114
-114	پاسخ های داده شده به این ادعا.....	115
115		
115	مطلب پنجم – استدلال کثرت گراها به حلّیت طعام اهل کتاب و ازدواج با آن ها.....	116
116	پاسخ های داده شده به این ادعا.....	117
118-116	مطلب ششم – دلایل دیگر قرآنی در نقد کثرت گرائی دینی.....	118
119	نتیجه گیری.....	119
120	پیشنهادات.....	120
-121	فهرست آیات.....	121
128		
-129	فهرست احادیث.....	122
130		
131	فهرست اعلام.....	123
132	فهرست اماکن.....	124
-133	فهرست منابع و مأخذ.....	125
140		

نتیجه‌گیری:

با توجه به آنچه در نقد و ردّ مدّعی کثرت‌گرایان آمد، حاصل این بحث در سه ساحت پیگیری می‌شود:

الف) از دیدگاه تفسیری:

1- کثرت‌گرایان در تقریر مدّعی خود، تنها به ظواهر بعضی از آیات قرآن و در مواردی، به یک قسمتی از آیه قرآن اتکا کرده‌اند و مدخلیت آیه قبل یا بعد را نادیده می‌گیرند که با توجه به قواعد تفسیری که در تفسیر قرآن لازم است، این کار صحیح نمی‌باشد، بلکه در تفسیر آیات قرآن لازم است که به مضمون، شأن نزول و صدر و ذیل آیه توجه شود.

2- توجه به کُلّ قرآن: از آنجا که قرآن کتاب خداوند حکیم است، با وجود نزول تدریجی آن در طول 23 سال، آیات آن از نظم و انسجام خاصی برخوردار است و به تعبیر خود قرآن، در آن هیچ اختلافی دیده نمی‌شود. بر این اساس، در تفسیر هر آیه، باید به مجموع آیات توجه نمود و در صورت وجود هر گونه شبهه و ابهام، باید آن را با تأمل در آیات دیگر، حلّ و فصل کرد؛ به عبارت دیگر، باید تفسیر قرآن را از خود قرآن طلبید: «الْقُرْآنُ يُفَسِّرُ بَعْضُهُ بَعْضًا»

3- توجه به تفسیر درست آیات: در صورت رفع نشدن ابهام از آیه‌ای، باید به تفاسیر معتبر و مفسران موثوق کلام الهی پیامبر اکرم و صحابه مراجعه گردد؛ و اصولاً در تفسیر آیات متشابهات به محکّمات مراجعه باید شود، و در تفسیر محکّمات اصل قرآن قرار داده شود.

ب) از نگاه نتیجه حاصل: با ردّ مدّعیات کثرت‌گرایان می‌توان چنین نتیجه گرفت که نمی‌شود تمام ادیان را برحق شمرد و بالتّبع، جملگی متدینان نیز نمی‌توانند اهل نجات باشند. اما اگر متدینان به ادیان دیگر به حدّ توان خویش تحقیق و تتبّع نمایند، و به حق نرسند مستضعف تلقی می‌شوند و می‌توانند با رحمت خداوند اهل بهشت باشند. «نسبیت‌گرایی» و تفکیک نکردن معنا و مفهوم «حقانیت» از «حجّت» و «معذوریت»، دور نمایه پلورالیسم دینی است. از این رو، با تناقضاتی لاینحل روبروست.

ج) دین حق: دین جهانی اسلام به عنوان کامل‌ترین دین، ناسخ دیگر ادیان الهی و مصداق تسلیم واقعی در زمان حاضر است. اسلام تنها راهی است که می‌تواند موجب رهایی و نجات بشریت از شرّ شیطان و هوای نفس، به بهشت برین و رضای الهی باشد.

پیشنهادات:

- 1- مطرح کردن بدیل اسلامی(اصولی را که اسلام عزیز بخاطر زندگی مسالمت آمیز مطرح کرده) از طریق وسائل ارتباط جمعی، کنفرانس ها، مجامع علمی، کتب و مجلات برای نسل جدید مسلمانی که تحت تأثیر افکار بیهوده کثرت گراها قرار گرفته است؛ تا از یکطرف افکار و نظریاتی که اصول دین را منهدم می سازد، جوانان مسلمان از آن آگاهی حاصل نماید و از طرف دیگر طرح و بدیل خوبی را که اسلام عزیز بخاطر زندگی مسالمت آمیز در بین پیروان ادیان مطرح نموده جوانان مسلمان آن را ارائه نمایند.
- 2- کار برای وضاحت و آشکار ساختن گمراهی کسانی که معتقد بر نظریه کثرت گرائی دینی هستند و در این راه کار می کنند، بخاطر حفاظت جوامع مسلمان از این گمراهی جدید.
- 3- تمرکز بر فهم اصول و عقیده اسلامی و جا دادن آن در میتود درسی مراکز تعلیمی و تحصیلی، بخاطر حفاظت نسل جدید از گمراهی.
- 4- خالی نگذاشتن کتاب خانه های اسلامی اعم از الکترونیک و غیر الکترونیک از کتاب هائیکه رد بر نظریه پلورالیزم دینی، افکار و معتقدات پلورالیست ها تألیف شده باشد.
- 5- استفاده از وسائل ارتباط جمعی(انترنت) با آگاهی و آماده گی کامل و پرداختن به جواب سوالات جدیدی که توجه جوانان مسلمان را به خود معطوف ساخته، و بیان حقایقی که ما برای وضاحت آن مأمور هستیم؛ تا این خلای بزرگ و نقیصه که در عرصه وسائل ارتباط جمعی(انترنت) داریم مرفوع گردد.

بخاطر دسترسی به متن کامل این تحقیق مراجعه شود به:

پوهنتون سلام، کتابخانه مرکزی چهار راهی گل سرخ، سرک کلوله پشته

و یا هم به ایمیل آدرس ذیل تماس گرفته شود:

salamresearchcentre@salam.edu.af